

Bibliografie

Seznámení se sociologií rodiny jsme na jedné straně řešili výběrem děl, která usnadňují přístup k základním teoretickým problémům (1), a na druhé straně nabízíme některé práce založené na empirických výzkumech, jež ukazují různé způsoby, jak k této sociologii přistoupit (2).

1. Některé teoretické přístupy

Ariès, P.: *L'Enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime (Dítě a rodinný život za tzv. starého režimu, tj. do r. 1789)*. Paris, Plon 1960, znovu vydáno ve zkrácené verzi v ediční řadě „Point-Seuil“, Le Seuil, Paris.

Tato kniha by se měla číst nejméně ze dvou důvodů. Je to stěžejní zakladatelské dílo: existuje období „před Arièsem“ a „po Arièsovi“. Předmluva k reedici pro nakladatelství Seuil informuje o některých pracích vyšlých z jeho pojetí. Je to také vzorová práce z metodologického hlediska. Philippe Ariès hledá indikátory, které by podpořily jeho hypotézu o zrození citu pro dětství a citu pro rodinu. Věnuje pozornost obrazům uvádějícím na scénu rodinu, historii výuky i školní instituci (věnuje se hrám, oblečení, závětím, rodinným vzpomínkám atd.).

Bourdieu, P.: *La terre et les stratégies matrimoniales (Půda a matřimoniální strategie)*. In: *Le Sens pratique*. Paris, Minuit 1980, s. 249–270.

Jde o přetištění klasického článku vydaného pod názvem „Les stratégies matrimoniales dans le système de reproduction“ v revue *Annales ESC* v roce 1972. Tento text je, podobně jako text Philippa Arièse, textem zakladatelským. Řada sociologů, etnologů a historiků přejala od Pierra Bourdieua jeho koncepty a pojetí manželského a sociálního světa, protože jim to umožňuje snazší prezentaci jejich vlastních dat.

Pro lepší pochopení pojetí reprodukčních strategií musí být prostudování tohoto článku doplněno přečtením další statě: „*Stratégies de reproduction et modes de domination*“ (*Strategie reprodukce a způsoby nadvlády*). In: *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, 1994, 105, s. 3–12.

Nejbohatší dílo inspirované touto problematikou je od Bernarda Verniera: *La Genèse sociale des sentiments (Sociální geneze citů)*. In: Paris, Éd. de l' EHESS 1991), ze kterého je třeba si přečíst především pátku a šestou kapitolu, které studují manželské strategie obyvatel jednoho řeckého ostrova. Zbývá prostudovat způsob, jakým se podoby rodinných strategií odlišují podle výše a struktury kapitálu vlastněného členy rodinné skupiny, a přesně vymezit strategie podle sociálních prostředí. Kvůli srovnání dvou protikladných příkladů je dobré přečíst práci Gérarda Maugera „*Les héritages du pauvre*“ (*Dědictví chudých*). In: *Les Annales de la Recherche Urbaine*, 1989, č. 41, s. 112–117, a Érica Mension-Rigau „*Aristocrates et grands bourgeois. Éducation, traditions, valeurs*“ (*Aristokrati a velká buržoazie. Výchova, tradice, hodnoty*). Paris,

2. Některé způsoby, jak přistupovat k sociologii rodiny

- Plon 1994. Ukazují, že způsob společenské reprodukce s dominantní školní složkou částečně homogenizuje kontext, ve kterém se uplatňují rodinné strategie, ale vůbec neruší jejich odlišnosti.
- Berger, P.; Kellner, H.: *Le mariage et la construction de la réalité (Manželství a konstrukce reality)*. Dialogue, 1988, 102.
- Stať, poprvé vydaná v roce 1960, je otištěna znovu v tomto čísle. Manželský život je nahlížen především prizmatem jeho vlivu na osobní identitu členů rodinné skupiny. Celé monometrické číslo revue Dialogue, nazvané „Manželské já“, je zaměřeno na výzkumy vycházející z této teorie.
- Durkheim, É.: *La famille conjugale (Manželská rodina)*. Znovu otištěno v Durkheim, É.: Textes III. Paris, Minuit 1975, s. 35–49.
- Jedná se o poznámky z poslední přednášky ze sociologie rodiny, kterou přednesl Émile Durkheim v Bordeaux v roce 1892. Marcel Mauss je uspořádal a poprvé zveřejnil v Revue Philosophique roku 1921 (viz náš komentář tohoto textu v úvodu této knihy).
- Émile Durkheim ve svém „Úvodu do sociologie rodiny“ (Annales de la Faculté des lettres de Bordeaux) odmítá hierarchicky rozlišovat různé typy rodiny: „Neexistuje jediný způsob, jak být a žít, který by byl pro všechny nejlepší... Dnešní rodina není ani horší, ani lepší než ta předešlá: je jiná, protože podmínky jsou jiné.“ Émile Durkheim zdůrazňuje, že známý historický demograf Frédéric Le Play toto pravidlo nerespektuje, protože hledá „v některých rodinách vzory k nápodobě pro dnešní rodiny“. Frédéric Le Play ve skutečnosti bránil tradiční rodovou rodinu, která respektuje rodinné dědictví a nerovnost dětí při jeho mezigeneračním převodu. Ovšem poté co prošel akademickým prověřením své práce, projevila se znovu pravá kvalita jeho metody pozorování, jeho monografií a jeho typologie rodiny (srov. Le Play, F.: *Les Mélogou, une famille pyrénéenne au XIXe siècle*, Paris, Nathan 1994). Émile Durkheim ostatně sám nedodržel své vlastní zásady, jak si můžeme povšimnout v „*Le divorce par consentement mutuel*“ (Rozvod vzájemnou dohodou partnerů) in Revue Bleue, 1906, 44, 5, přetištěném v Durkheim, É., Textes II, Paris, Minuit 1975, str. 181–194), kde se staví proti této formě manželského rozchodu.
- Mezi nejvýznamnější feministicky inspirované práce o vztahu pohlaví, zaměstnanosti a profesního i rodinného života patří dvě kolektivní práce pod vedením A. Michelové: *Femmes, sexisme et sociétés (Ženy, sexismus a společnost)*. Paris, PUF 1977, a *Les Femmes dans la société marchande (Ženy v tržní společnosti)*. Paris, PUF 1978).
- Z českých prací upozorňujeme zejména na přehledovou studii Matouškovou (Matoušek, O.: *Rodina jako instituce a sociální síť*. Praha, SLON 1997) a především na vynikající text k sociologii rodiny z pera I. Možného (Možný, I.: *Moderní rodina*. Brno, Blok 1990).
- BONVALET, C., GOTMAN, A. (eds.): *Le Logement, une affaire de famille (Bydlení jako rodinná záležitost)*. Paris, L'Harmattan 1993.
- Šest kapitol představuje „mezigenerační přístup k různým statusům bydlení“. Bydlení ve Francii představuje rodinné jmění par excellence.
- Více je možné si o problému dědictví přečíst především v knize: GOTMAN, A.: *Héritier (Dědic)*. Paris, PUF 1988.
- COMMAILLE, J.: *Les Stratégies des femmes. Travail, famille et politique (Strategie žen. Práce, rodina, politika)*. Paris, La Découverte 1993.
- Jedná se o systematickou sekundární analýzu výzkumů rodiny a světa práce v rámci sociologie vztahů mezi soukromou a veřejnou sférou.
- KAUFMANN, J.-C.: *La Trame conjugale. Analyse du couple par son linge (Předivo manželského života. Analýza života manželského páru prostřednictvím prádla)*. Paris, Éditions Nathan 1992.
- Činnosti spojené s prádlem a oblečením v rodině slouží jako indikátor fungování manželských vztahů. Autor demonstruje rozpory mezi explicitními normami prosazujícími se pojetí každodennosti osvobozené od zátěže děly práce podle pohlaví a silou zvyků.
- KELLERHALS, J., PERRIN, J.-F., STEINAUER-CRESSON, G., VONECHE, L., WIRTH, G.: *Mariages au quotidien (Manželství v každodenním životě)*. Lausanne, Vyd. P. -M. Favre 1982.
- Statistický rozbor (provedený v Ženevě) manželských párů během prvních čtyř let trvání jejich manželství je proveden se zaměřením na vliv sociálních rozdílů na rodinný život.
- MEULDERS, M.-T., THÉRY, I. (eds.): *Les Recompositions familiales aujourd'hui (Doplněné rodiny dnes)*. Nathan, 1993.
- Jedinečná syntéza rodinných rekonpozicí (doplněných rodin) z hlediska demografie, práva, psychologie a sociologie.
- SCHWARTZ, O.: *Le Monde privé des ouvriers (Soukromý svět dělníků)*. Paris, PUF 1990.
- Na základě pozorování uskutečněného v jednom panelovém domě na severu Francie autor rekonstruuje komplexnost výstavby rodinného života. Důraz je přitom kladen na skutečnost, že muži a ženy z dělnického prostředí do něj vkládají odlišná očekávání.
- SEGALÉN, M. (ed.): *Jeux de famille (Rodinné hry)*. Paris, Presses du CNRS 1991.
- Toto kolektivní dílo složené ze dvou částí: „La parenté souterraine; la parenté réclamée“ (Skryté příbuzenstvo, žádané příbuzenstvo) podtrhuje důležitost role příbuzných v současné společnosti na základě četných indikátorů: předávání živnosti, velký zájem o genealogii, získávání místa v továrně, rekonstituované příbuzenstvo v afrických rodinách žijících ve Francii atd.
- SINGLY, de, F.: *Fortune et infortune de la femme mariée (Štěstí a neštěstí udané ženy)*. Paris, PUF 1994 (3. vyd.).
- Tato kniha předkládá soubor kvantitativních i kvalitativních výzkumů a konkretizuje, co „stojí“ rodinný život jedno i druhé pohlaví (cena je to odlišná).

SINGLY de, F. (ed.) a kol.: *La Famille: l'état des savoirs (Stav našeho poznání o rodině)*. Paris, La Découverte 1991.

Asi čtyřicet krátkých kapitol shrnuje výzkumy rodiny prováděné v letech 1970–1990. Na základě těchto zjištění je možné formulovat základní tematické a teoretické linie v této oblasti.

THÉRY, I.: *Le Démariage (Zrušení manželství)*. Paris, O. Jacob 1993.

Podtitul této knihy – Spravedlnost a soukromý život – o ní vypovídá víc: mluví se v ní mj. o zákonech o rozvodu, o soudním řízení komplikovaných rozvodů a o používání kategorie „práva dítěte“.

Dále existuje mnoho časopisů a publikací, které ukazují zajímavé sociologické pohledy na téma rodiny. Uvedme z nich například:

Journal of Marriage and the Family – tuto revue vydává The National Council on Family Relations a je akademickým příručním časopisem publikujícím hlavně americké kvantitativně orientované práce.

Population – francouzský časopis pro demografii, obsahující v každém čísle alespoň jeden sociologicky orientovaný článek o soudobé rodině.

Dialogue – francouzský časopis jedné z asociací manželských poraden; vydává občas čísla, ve kterých je silně zastoupena sociologie rodiny. Jde především o následující čísla:

č. 91 „Les rites familiaux (Rodinné rituály)“ (1986); č. 92 „L'union libre (Nesezdané svazky)“ (1986); č. 101 „Parents seuls (Osamělí rodiče)“ (1988); č. 102 „Le moi conjugal (Manželské já)“ (1988); č. 109 „L'argent du couple (Peníze v manželském páru)“ (1990).

Z českých prací a časopisů věnujících se problematice rodiny uvedme:

ALAN, J.: *Etapy života očima sociologie*. Praha, Panorama 1993.

DUNOVSKÝ, J.: Rodina v transformaci společnosti. *Čs. pediatrie*, 1995, 3, s. 3–8.

DUNOVSKÝ, J., EGGES, H. a kol.: *Sociální pediatrie*. Praha, Avicenum 1984.

DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z.: Rodina jako zvláštní součást sociálního pole. In: *Sborník referátů 12. Symposia soc. psychiatrie*, Kroměříž, 17.–19. 9. 1984.

HAŠKOVCOVÁ, H.: *Fenomén stáří*. Praha, Panorama 1990.

HORSKÁ, P., KUČERA, M., MAUR, E., STLOUKAL, M.: *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha, Panorama 1990.

HORSKÝ, J., SELIGOVÁ, M.: *Rodina našich předků*. Praha, NLN 1997.

KOVARÍK, J., ŠMOLKA, P.: *Současná rodina*. Praha, Hestia 1996.

KRATOCHVÍL, S.: *Manželská terapie*. 2. rozš. vydání. Hradec Králové, Mach 1992.

LANGMEIER, J.: *Rodinná interakce*. Praha, VÚPs 1978.

LANGMEIER, J., LANGMEIEROVÁ, D.: *Rodinná interakce a vývoj dítěte*. *Psychol. a patopsychol. dítěte*, 1972, 7, s. 5–13.

LEMAN, K.: *Sourozenecké konstelace*. Praha, Portál 1997.

MATĚJČEK, Z.: *Rodiče a děti*. Praha, Avicenum 1986.

MATĚJČEK, Z.: *Děti a rodina*. Praha, SPN 1992.

MATĚJČEK, Z.: *O rodině vlastní, nevládní a náhradní*. Praha, Portál 1994.

MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z.: *Děti, rodina a stres*. Praha, Galén 1994.

MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z.: *Radosti a strasti prarodičů aneb když máme vnoučata*. Praha, Grada 1997.

MATĚJČEK, P.: *Beyond Educational Inequality in Czechoslovakia*. Institute of Sociology, Czechoslovak Academy of Sciences, 1990.

MATOUŠEK, O.: *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha, Slon 1993, 1997.

MOŽNÝ, J.: *Moderní rodina*. Brno, Blok 1990.

MOŽNÝ, J.: *Sociologie rodiny*. Brno, Blok 1990.

Populační vývoj české republiky 1996. Praha, DemoArt 1997.

RABUŠIC, L.: O současném vývoji manželského a rodinného chování v ČR. *Demografie* č. 3, 1996, s. 173–179.

RABUŠIC, L.: Polemicky k současným změnám charakteru reprodukce v ČR. *Demografie* č. 2, 1997, s. 114–119.

SATIROVÁ, V.: *Knih o rodině*. Praha, Práh 1994.

ŠANDEROVÁ, J.: Rozmístování mládeže očima sociologa. In: *Výzkumy rodiny VI. Bulletin VÚSRP*. Praha, 1990.

ŠTECH, S., VIKTOROVÁ, I.: Rodičovské pohledy na školu a vztah dětí k ní. In: Pražská skupina školní etnografie: *Co se v mládí naučíš...* Praha, PedF UK, Supplementum 77, 1992, s. 144–164.

ŠTECH, S., VIKTOROVÁ, I.: Typizační postupy rodičů a učitelů na začátku 2. stupně ZŠ. In: Pražská skupina školní etnografie: *Typy žáků...* Praha, PedF UK, 1995, s. 43–97.

ŠTECH, S.: Vývoj poznatků o vztahu rodiny a školy. *Čs. psychologie*, 1997, XLI, č. 6, s. 487–502.

ŠTECH, S.: *Les pratiques familiales d'aide au travail scolaire de l'enfant*. Sdělení na mezinárodní kolokviu PedF UK Praha, 16.–18. 9. 1998 (rukopis).

ŠULOVÁ, L.: Člověk v rodině. In: Výrost, J., Slaměník, I.: *Aplikovaná sociální psychologie I*. Praha, Portál 1998.

VANIČKOVÁ, E., HADJ-MOUSOVÁ, Z., PROVAZNÍKOVÁ, H.: *Násilí v rodině*. Praha, MPSV 1995.

WARSHAK, R. A.: *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha, Portál 1996.